

S z a b ó Győző

**Nyelvkönyv-szöveg kísérlet gyakorisági szótár
alapján**

Az első nyelvkönyv megírása óta a szerzőknek - bevalloztan vagy haligatólagosan - szembe kellett nézniök a szókincs megválasztásának kérdésével. Mivel az oktatóndó nyelv szókincsét és fordulatait teljes terjedelmükben még a legvaskosabb szótárak sem foglalhatják magukban, a nyelvkönyvíróknak alaposan meg kellett fontolnoki, hogy milyen szavakból építkezzenek. A válogatást a gyakorisági szótárak megjelenéséig még a legbecsületesebb szerzők is csak ösztönösen végezheték, s ha követtek is valamiféle rendezőelvet, az vagy nyelvtani természetű volt, vagy pedig olyan oktatási-nevelési cél, melynek megvalósítása közben a beszélt nyelv igazi szógyakoriságát általában nem lehetett szem előtt tartani.

A legszélsőségebb példák mindenki előtt ismeretesek; az olyan mondatok, mint "ágyainknak csikos takarók vannak" vagy "nekünk hét székünk van, üllőpárnáik kerekék" kiválóan megvalósítják a nyelvtani célt, de nyelvtanórán kívüli, valóságos idegen nyelvi beszélgetésekben szinte teljesen használhatatlanok; különösképpen az "üllőpárna" szó tanítása fényűzés kezdő fokón, amikor az a legfontosabb feladat, hogy a nyelvtanulót hozzásegítsük az első bákeres beszédélményekhez.

A példákat egy olaszországi francia nyelvkönyvből vettem (La lingua francese, Garzanti, Milano, 1980); ami az olaszországi magyar nyelvtanítást illeti, szerencsére egészen más a helyzet, mert Fábián Pál könyve, a Manuale di lingua ungherese (Lankönyvkiadó, Budapest, 1970) kitűnően használható, mesterkéletlen be-

szédmodelleket tartalmaz, melyek könnyedén hordozzák még az olyan bonyolult rendszerű nyelv szerkezetét is, mint a magyar. Ez jórészt annak köszönhető, hogy a szerző valószerű helyzetekből eredeztette szókincsét, pedig műve megírásakor még nem támaszkodhatott sem a magyar, sem pedig az olasz gyakorisági szótárra. A mai olasz nyelv gyakorisági szótára, a *Lessico di frequenza della lingua italiana contemporanea* 1972-ben jelent meg; egy padovai tudóscsoport (Tagliavini-Bortolini-Zampolli) állította össze a Pisai Egyetem elektronikus számítóközpontjának közreműködésével, a magyar gyakorisági szótár pedig, tavalyi debreceni értesüléseim szerint, most van készülőfélben.

Az olasz gyakorisági szótár, rövidítve LIF, öt-százezer szóelemet tartalmazó korpuszból emelte ki a körülbelül ötezer leggyakrabban előforduló egységet, de számunkra az első ezerötyszáz szó a legérdekesebb, mert az ezeknél alacsonyabb gyakoriságú elemek aránya erősen függ a kiindulási szövegek jellegétől. Azért fontos az első ezer szó és általában minden nyelv első, leggyakrabban előforduló ezer szava, mert - mint Guiraud mondja *Langage et théorie* című munkájában - "ezer szó, melyet statisztikai felmérés alapján megfelelően válogattunk ki, bármiféle szöveg 85%-át fedi, az ismétlődések révén". Ennek a ténynek óriási jelentősége lehet a nyelvtanításban: ha a tudományosan megállapított gyakorisági szókincsből indulnának ki a nyelvkönyvek, az ösztönösségből eredő buktatók elkerülhetők lennének s többek között az "ezer szó ezen vagy azon a nyelven" című sorozatok is megszabadulnának a sarlatánság gyanújától.

Nem arról van szó, hogy egy nyelvkönyv ne vehessen be szövegeibe olyan elemeket, amelyek nem szerepelnek a gyakorisági szótárban - annál is inkább, mert éppen a leggyakrabban előforduló szavaknak csökkent

információs értékük van; a számítások szerint az egyes szövegekben közölt ismereteknek csak 50%-át hordozzák (Guiraud, im. 1968; 160-161) - hanem arról van szó, hogy az első ötszáz vagy ezer szót minden nyelvkönyvnek tartalmaznia kell.

Mielőtt a magyar vonatkozásokra visszatérnék, megemlítem, hogy a fenti követelményt az új középiskolai tantervek vitájában már többen hangoztattuk, majd kísérletképpen az ELTE Hangos-képes központjában az olasz gyakorisági szótár, a LIF első ötszáz szavából olyan szövegeket állítottunk össze, amelyeket a TIF olasz nyelvtanfolyamainak óráin ki is próbáltunk. A kísérletet a legszélsőségesebb módon hajtottuk végre, azaz csak a gyakorisági szótár szavaiból építkeztünk, sőt, a gyakorisági rendet ezen az ötszáz szón belül is megtartottuk; az első, körülbelül negyven elemből táplálkozó szöveg kivételével a többi szöveg megszerkesztéséhez mindig az éppen soron következő húsz elemet használtuk fel. Maguk a szavak alakították ki a tartalmat; a huszonnégy szöveg szinte összefüggő történetté állt össze, amely stílusában abszurd bűnügyi regényre emlékeztetett, ezért az anyagot "Az olasz nyelv ponyvája" ("Il giallo della lingua italiana") néven emlegettük. A TIF óráin ezek a szövegek beváltak: csupán egyhónapos tanulás után úgy érezték a résztvevők, hogy hamarabb jutnak el a sikeres beszédélményhez. Mivel a magyar gyakorisági szótár még nem elérhető, a LIF-ből kell kiindulnunk akkor is, amikor az olaszországi magyartanítás, pontosabban az egyéves kurzusra jelentkező hallgatók számára készítünk szövegeket.

A dolognak természetesen számtalan buktatója van: többek között nem fordítható át gépiesen az olasz gyakorisági szótár magyarra a két nyelv eltérő szerkezete miatt, pl. az olaszban az előljárószavak az első negyven-ötven szó között már megjelennek; ha az ezeknek meg-

felelő magyar végződések azonos gyakorisági szinten akarnánk tanítani, rendkívül megnehezítenénk az indulást; az olaszban természetesen magasabb gyakoriságú a létige, s az "avere" is túl korán kerül elő ahhoz, hogy a magyar "nekem van" típusú szerkezetet is belezsúfoljuk az első szövegbe. Más a megterheltsége az olaszban a "fare", "csinálni", "tenni", "stare" "valahol lenni", "dare", "adni" és "prendere", "fogni", "venni" igéknek, mint a magyarban, mert számos olyan szerkezetben vesznek részt, amelyek helyett a magyar külön igét használ stb.

E lényeges eltérések ellenére is menti azonban valami az olasz gyakorisági szótár alkalmazását, nevezetesen az, hogy szövegeink olasz anyanyelvűek számára készülnek, akik kezdetben magyar nyelven is úgy próbálják kifejezni gondolataikat, hogy lefordítják anyanyelvük leggyakrabban használt elemeit. (...)

(1981.)

S z ő n y i György Imre

Mit tanítsunk felsőbbéves magyar szakos külföldi hallgatóknak ?

Egyetemi tanszékeken, ahol a magyar nyelv oktatása felsőfokú szinten, a magyar filológia oktatásának részeként épül a tananyagba, az anyanyelvi lektor feladata is sokkal nehezebb és differenciáltabb, mint ha csak egyszerű nyelvoktatásról lenne szó. A fő problémát természetesen nem a nyelvi tudás megalapozása okozza - az, ha úgy tetszik rutin feladat - hanem az